

„Csak egy kis gida...”

Koch Valéria életének pécsi állomása

2010 kora nyarán Pécs belvárosában több mint száz középület falán fényképes életrajz jelent meg a következő felirattal: „Városfoglalás – Ilyenek voltunk egykor”. A Parti Galéria kezdeményezésére, a város polgárainak szavazatai alapján helyezték el a csaknem négyzetméternyi plakátokat, többnyire annak a háznak a falán, amelyhez a neves személyiségek élete kötődött. Egyszerű mesterember, híres tudós, balettigazgató, mérnök vagy éppen költő: a helybéliek vagy a csak rövid időre itt járók sok ismert pécsi arcot fedezhettek fel (újra), s ámulhattak, hányféle jelentős személyiség is élt a városban. Sokan voltak bizony, akik megálltak a Leőwey Gimnázium falánál, hogy felidézzék a költő, Koch Valéria emlékét.

S hogy miért éppen itt? Idézzük az életrajz pusztá tényeit: 1963-67 között a Leőwey Gimnázium német nemzetiségi tagozatára járt, itt szerezte meg a két nyelvéü érettségi bizonyítványt. Öt évvel később, egy tanéven át német irodalmat is tanított az iskolában. 1973-tól Budapesten dolgozott a Neue Zeitung újságírójaként. E sorok írója a pécsi gimnáziumi évek baráti tanújaként kísérli meg annak felvázolását, mit is jelentett a kezdő költőnek, hogy ifjúságát ebben a városban, a történelem és kultúra fellegvárában töltötte.

Nem volt könnyű dolga, naponta ingázott két világ között. Szederkény, az otthon melege, az áttekinthető világ féltőn óvta, míg Pécs, a „magasabb iskola” városát, a követelményeket, az elvárásokat, az idegenséget jelentette. Szülőfaluja – mint legtöbbünké, kik a kis baranyai német községekből jöttünk – magán hordozta az elmúlt másfél évtized veszteségeit. Kinek háza, birtoka veszett, másnak kedves rokona, barátja, és mindnek a legfájóbb: a német szó, a mindennapok és az ünnepek évszázados rendje. Ami kevés ebből megmaradt, szigorúan csak az otthon falai közt, a kerítésen belül, az nekünk mégis egy kerek világ volt. A szülők, nagyszülők, a szomszédok és rokonok még az otthoni nyelven szóltak s nevelték arra, ami életében vezérelve lett és maradt: jót a rossztól elválasztani, a szabályokat megtartani, a szépet és az igazat (fel)ismerni. A gyermekkor „gyöngyszemei”, ha olykor mélyre is süllyedtek, mindig kincsei voltak, tartást adtak.

Ez volt tán a legnehezebb a gimnáziumi évek alatt, az ugrás a fenyegető ismeretlenbe, s hogy úgy fogadtassuk el magunkat, hogy egyéniségünk el ne vesszen. Ezt ő az első naptól fogva érzékeltette, szerényen, mégis határozottan képviselte a nézeteit. Hamar kiderült, miről hallatja szívesen gondolatait: irodalomról, németről és magyarról egyaránt, de minden más művészetről is, aztán történelemről, ze-

néről, filmről. Sokat jegyzett meg a természettudományok köréből is, évtizedek múlva született szövegei tanúskodnak erről. Aztán ott volt a nemszeretem tárgy, a „politechnika”, esetünkben a kertészkedés. Ennek is nyoma van nem egy versében. Osztálytalálkozóinkon nemes vetélkedők során (No, hány latin virágnevet tudsz még?) általában ő volt nyertes... Már az első gimnáziumi év vége felé jártunk, amikor éppen kerti tevékenységünk során árulta el, hogy ő bizony már néhány éve verseket ír – igaz, ekkor még „csak” magyar nyelven.

A mi két nyelvünk, valójában három. Nagy kihívás elé állított bennünket a „Teitsch”, a falu német nyelvjárása, ami nekünk még a világ legtermészetesebb dolga volt, ebben nőttünk fel. Csak az óvoda, legtöbbünknel inkább az iskola hozta a változást, a váltást: beszélni, sőt még írni és olvasni magyarul! Legtöbbünknek sikerült, és magyarul, kulturális anyanyelvünkön, biztos lábakon álltunk nemsokára, a német nyelvjárás szóbeliségéből magyar irodalmi nyelven váltottunk az írásbeliségre. Osztályunkban ebben Koch Vali volt a legjobb. „Titkos fegyvere” a szó, először magyarul, később „tanult” németül, megmentője volt, ha kellett, nagy ínségében is.

A Hochdeutsch, az irodalmi nyelvi változat szűzföld volt nekünk, azt még meg kellett hódítani. No azért nem egészen, hisz mi – hogy Claus Klotz sorait idézzük az 50-es, 60-as évek „oktatási vívmányáról” – már részesültünk a „heti két óra német anyanyelv” áldásából. A falusi iskolákban nemigen sejtettük, micsoda nyelvi magasságokat kell majd meghódítanunk. De ne feledjük azért, hogy kisiskolás korunk óta Baranyában esténként a Pécsi Rádióban megszólalt a „Teitsch Stund”, a német adás! Koch Leó családjában a Neue Zeitung és a Német Kalendárium mellett más német nyelvű könyv is volt a polcon, hisz az édesapa maga is írt elbeszéléseket németül. Arra azonban már nem voltunk felkészülve-felkészítve, ami a „Német Gimnáziumban” (mert szüleink és nagyszüleink így hívták csak egyszerűen iskolánkat) ránk várt: irodalmat, történelmet, földrajzot az első naptól fogva csak németül tanultunk. Hát az bizony kemény dió volt! A nagyját értettük ugyan, de hogy nyelvtanilag korrekt mondatokban válaszoljunk, fogalmazzunk, ahhoz még hosszú utat kellett megtennünk (az még biz’ a jövő zenéje volt).

Térjünk ki hát arra is, hogyan, miben határozta meg az iskola – no meg Pécs városa – Koch Valéria későbbi pályáját! Kezdjük a sort a magyar és a német irodalomórakkal, melyek megerősítették és elmélyítették benne az irodalmi tudást, a szó szépségébe vetett hitet. Új utak nyíltak meg előtte a szö-

veg, a kép, a színház, a film megértéséhez *T. Szemes Anna* (nekünk csak „a Tanárnő”) délutáni magyar irodalmi szakkörén, mely teret adott ahhoz, hogy megtanuljunk, hogyan kell színvonalasan előadni, vitákban érvelni: következetesen, de mindvégig a tolerancia jegyében. Jó felkészítés volt ez a szegedi egyetemi éveire, megtanulta, hogyan igazodjon el a könyvtár útvesztőiben, de azt is, mitől lesz szakmailag és stilsztikailag igényes egy előadás. Létének középpontját már akkor is az irodalom és az írás jelentette. Bár szívének legkedvesebb az volt, ha otthoni magányában csiszolhatta a sorokat, de aztán egyre többször merészkedett szövegeivel a „beavattak” szeme elé: előbb Szederkényben, de aztán a Leőweyben, az osztályban is. Ha érettnek ítélte a verset, kilépett vele a nyilvánosságra: 1966. december 3-án, *József Attila* halálára emlékezve a „*Szárszó, december 3.*” című versét, más alkalommal *Rilke* „*A párdúc*” című költeményének míves fordítását tette le a tanári asztalra. Tanárnői és osztálytársai elismerése, csodálata volt jutalma. A Kisdíszteremben, ahol ma emléktábla őrzi nevét, gyakran lehettünk tanúi fellépéseinek, szívesen mondott verset az Irodalmi Színpad műsoraiban.

A város sokszínű kulturális élete is vonzotta. Az irodalmi szakkör szervezésében Pécs neves költőt hallhatta, ott volt a „*Dunántúl*” antológia bemutatásakor, ismert kritikusok, irodalomtörténészek előadásain vett részt, a Színház és a Pécsi Balett előadásai, a Liszt-terem hangversenyei is mély nyomot hagytak a fogékony lelkében.

Ifjú, kezdő tanárként aztán egy évre visszahívta az alma mater, és ő igazi kihívásnak tekintette, hogy diákjaiban felébressze s megerősítse az irodalom iránti rajongást. Itt és ekkor érett meg benne a szándék, hogy németül is egyre többet írjon. Részt vett a *Neue Zeitung* „*Fogd a tollat!*” című irodalmi pályázatán, s ez megnyitotta előtte az utat, ami a rövid életéből még visszalévő huszonöt évében igazi magaslatoakra vitte. Kedves barátja, *Szabó János* szavaival élve, ő lett a „vezérlő csillag a magyarországi németek irodalmi égboltján”. Gyakran meglátogatta régi iskoláját is, először újságíróként, majd költői estjein. Maradandó élményben volt része úgy a szerkesztő-költő Koch Valériának, mint a diákoknak és tanárunknak (e sorok írójának), amikor egykori iskolája klubjában rendezhették meg együtt azt a kiállítást, amely német versekhez készült illusztrációkból állt. Szerte az országból küldték be ezeket a munkákat a *Neue Zeitung* pályázatára, amelynek címét az ő egyik verséből kölcsönözték.

A két utolsó osztálytalálkozón már nem lehetett közöttünk. A koszorú az emléktáblán, az emlékezés szavai csak halvány visszfénye lehet annak, ahogy bennünk, tanáraiban és osztálytársaiban tovább él. Mert „benn él ő” verseskötetéiben, jelen van az irodalomórakon és az érettségi vizsgákon, ha sorait idézik. A pécsi iskolában, amely ma az ő a nevét viseli és Pécs városában is, amely Európa Kulturális Fővárosaként az emlékét idézte.

Wolfart-Stang Mária

For ever

Till-Koch-Chi-Va
keine Diva
nur ein kleines Geißlein in
Surgetin

10. Februar 1994

BUDAPESTI EÖTVÖS LORÁND TUDOMÁNYEGYETEM BÖLCSSZÉFTUDOMÁNYI KAR
GERMANISZTIKAI INTÉZET
GERMANISTISCHES INSTITUT

EINLADUNG
„Die Wörter sind gut
dem Menschen angemessen”

Freunde, ehemalige Schüler,
Studenten und Kollegen
gedenken der vor 15 Jahren
verstorbenen Dichterin

Valeria Koch
(22. 04. 1949 – 28. 02. 1998)

am 4. März 2013, 17.00 Uhr

Ort: Germanistisches Institut der ELTE, Forschungs-
und Lehrerbildungszentrum der Ungarndeutschen
(1088 Budapest, Rákóczi út 5. II. Stock, Raum 225)

1088 Budapest, Rákóczi út 5.
tel.: (1) 460-4401
fax: (1) 460-4409

elte.germanistik@gmail.com
http://germanistik.elte.hu

Látogasson el megújult honlapunkra: <http://nemzetisegek.hu>